

A szabadságvesztés-büntetés mint a koldulás megszüntetésére irányuló kísérlet

A dolgház megjelenése a tudományos diskurzusban

A XIX-XX. század fordulóján a magyar büntetőjogászok és kriminológusok között élénk vita bontakozott ki arról, hogy a szankcionálás vagy a szociális ellátások átgondolásával próbálják meg visszaszorítani az egyre nagyobb méreteket öltő koldulást és az ezzel összefüggésben tapasztalható csavargást. Egyesek – mint Vámbéry Rusztem, Balogh Jenő és Irk Albert – elsősorban társadalompolitikai változásokat sürgettek, de voltak olyan szakemberek is, mint például Nagyiványi Fekete Gyula, akik nem tartották szükségesnek a szociálpolitikai reformokat, hanem eleendőnek látták, ha a büntetőpolitikában következik be változás.¹

Nagyiványi kifejezetten hasznosnak tartotta a dolgház bevezetését a koldusok és csavargók „elhelyezésére”, de nem kizárólag javító, hanem részben büntető célzattal. Szerinte „csavargó az a lény, kinek nincs biztos lakhelye, nincs megélhetési alapja, ki nem gyakorol semminemű iparágat, mert erkölcsi szervezetének alapbűne a tétlenség. Rá nézve jutalom a börtönbüntetés, mert elviszi őt meleg szobába, a nélkülözés hónapjaiban meleg ételt biztosít neki; ő itt jól érzi magát, mert folyamatos és nehéz munkára kötelezve nem lévén egy ideig, üldözés nélkül folytathatja könnyű életmódját. Nem a szabadságvesztés az ő büntetése, csakis a produktív munkát tekinti annak. A munkaképes koldus pedig jogellenesen csikarja ki a társadalom vagyonos osztályai jövedelmének egy részét.”

Amint érzékelhető, Nagyiványi mind a koldulást, mind a csavargást „erkölcsi anyabűnnek” tekintette, a valóban elkeserítő helyzetében kéregető koldust csupán azért ítélte meg egy árnyalatnyival kedvezőbben, mert feltételezte, hogy ő rendelkezik családdal, és talán némi vagyonnal is, tehát van, ahova hazatérhet.²

A dolgházak azon túl, hogy elzárták a társadalomtól az elkövetőket, a nevelés színterét is jelentették Nagyiványinál, mivel ott munkára nevelés folyt – de annak a végiggondolásáról már ő is megfeledezett, hogy az ott megjavított állampolgárokkal mit is kezdhet a társadalom.

A csavargók számára azonban mindenképpen a társadalomtól való elzárás jelentett üdvözítő megoldást. Ez Nagyiványi szerint azért volt fontos, mert a csavargó „folytonos helyváltoztatása alatt csak dorbézolás és valamely undok bűncselekmény elkövetése céljából köt vele rokon hajlamú földönfutóval – milyen a koldus, a kéjné – szövetséget.” Tehát a csavargás éppen azért veszélyes tevékenység, mert az ezt folytatók számára a „fennálló társadalmi életrend is közömbös.”

¹ Nagyiványi Fekete Gyula: A dolgház és lakói. Magyar Jogászegyleti Értekezések. Budapest, 1891. 6-7.

² Nagyiványi Fekete Gyula: A dolgház és lakói. In: „A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...”. Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon. [A továbbiakban: „A tettetésnek...” Szerk. Léderer Pál, Tenczer Tamás, Ulicska László. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 1998. 130-151.

Nagyiványi úgy gondolta, hogy a csavargó számára az egy-három hónapos elzárás a legmegfelelőbb büntetés, amelyet két hónaptól hat hónapig terjedő időtartamban újra ki lehet szabni vele szemben, ha két éven belül újra tetten érik. A 16 év alatti kóborlókat elsősorban árvaházba, vagy rokonokhoz utasította, de ha ezek az intézmények sem javították volna meg az illetőt, a hadseregbe való besorozást és a javítóintézeti elhelyezést javasolta.

Az előzőek miatt a koldulást enyhébben kívánta büntetni, mint a csavargást, ezért azt a munkaképes koldust, akit első ízben értek kéregetésen, tizenöt naptól két hónapig terjedő időre zárta volna el, de ha két éven belül újra tetten érték volna, már kéthavi elzárással is számolnia kellett. Mindezek a szabályok azonban csak az adott helyen honos koldusokra vonatkoztak: aki illetőségi helyétől eltérő városban vagy vármegyében kéregetett, a csavargókkal azonos hatósági elbírálás alá esett. A büntetésének kitöltése után mind a koldus, mind a csavargó dologházba került volna Nagyiványi tervezetében. Ez az intézmény elsősorban javító-nevelő funkciót töltött volna be, azaz a munkakényszer miatt azt várták a dologháztól, hogy alkalmas lesz a csavargók munkára szorítására.

Bár kriminológiai szempontból meg lehet támadni Nagyiványi javaslatait, mégis ő volt az, aki a századfordulón alaposan bemutatta az ideális dologház jellemzőit, nem kis segítséget nyújtva ezzel az 1913-as tc. megalkotóinak.

Nagyiványi – nagyon helyesen – ellenezte, hogy a dologházakat vagy a büntetés-végrehajtási intézeteket régi várakban, kolostorépületekben rendezzék be. Álláspontja szerint a dologházakat olyan helyen kell létesíteni, ahol munkaerő-hiány van, és ahol télen is biztosítani tudják a fogvatartottak munkáltatását, tehát elsősorban közepes nagyságú városok környéke a legszerencsésebb ilyen szempontból. Célszerű, ha a dologház egészséges klímájú helyen fekszik, és nemzetközi példák alapján arra sem árt törekedni, hogy maximum ötszáz főt fogadjon be egy-egy intézmény, hogy valóban hatékony nevelőtevékenység folyhasson.

Az intézetben a nőket és a férfiakat elkülönítve helyezték el, és közöttük életkor, valamint az „erkölcsi érték” szerint is differenciáltak. Nagyiványi kiemelte a kizárólag nők számára létrehozott intézetek és épületek fontosságát, mivel nemzetközi példák alapján nem tartotta elképzelhetetlennek, hogy egy vegyes lakóközösségű intézményben a nők már a fogvatartás ideje alatt teherbe esnének.

Nagyiványi tudatában volt annak, hogy az elkülönítés miatt szükséges infrastruktúra jelentősen drágítja a dologházak építését, de állítása szerint csakis ilyen eszközökkel érhető el a befogadottak megjavítása.

A dologházi bánásmódnak a szerző szerint a rideg fegyelem, a feltétlen engedelmesség és a humanitás ötvözetének kell lennie. A hely jellegéből adódóan semmiféle alkoholos italt vagy dohányt nem tűrtek meg a falak között, és tiltották a kártyázást is – helyette szórakozásként az olvasást javasolták a lakóknak. Ugyanígy tilos volt veszekedni, dalolászni, trágár szavakat használni – és ezt az előírást be is tudták volna tartatni Nagyiványi tervezetében, ugyanis a fogvatartottakat éjjel-nappal felügyelet alatt tartották volna. Ugyanezt a célt szolgálta az az intézkedés, ami szerint a fogvatartottak csak felügyelő jelenlétében fogadhattak látogatót, és levelet is csak ellenőrzés mellett írhattak.

Másfelől az intézet tisztviselőinek is tilos volt szidalmazni vagy ütlegetni a lakókat, a szabályzat tőlük is emberbaráti és pártatlan magatartást várt el. A befogadottaknak is jogukban állt panaszt tenni a tisztviselők visszaéléseivel kapcsolatban, sőt, az intézetvezetéssel szemben is lehetett panasszal élni, ebben az esetben az igazgató köteles volt jegyzőkönyvbe venni az előadottakat, és haladéktalanul fel kellett terjesztenie a felettes hatóságoknak.

Az intézetbe beutaltak először egy rövid ideig tartó magánelzáráson estek át, ezután osztották be őket a többi lakó közé, de a pénz, éles tárgyakat már a belépéskor elvették a delikvenstől. Az erkölcsi nevelőmunkát Nagyiványi a különböző felekezetek lelkészeire ruházta, és mind a magánelzárás, mind a további fogvatartás ideje alatt rendszeressé kívánta tenni a lelkeszi látogatásokat, a reggeli és esti, valamint az étkezések előtti közös imát. Vasárnapokon és ünnepnapokon istentiszteletet tartottak (amely előtt mindenkinek kötelező lett volna a gyónás), de Nagyiványi a jó magaviseletűeknek az intézeten kívüli templomok látogatását is megengedte volna.

Az oktatás ugyanakkor csak az írás, olvasás és a számtan elsajátíttatását jelentette, a szórakozást pedig Nagyiványi elképzelései szerint az ismeretterjesztő előadások, felolvasások pótolták volna.

Nagyiványinak azzal kapcsolatban is voltak elképzelései, hogy a fogvatartottak milyen ruházatot viseljenek. Véleménye szerint nem szabad azon takarékoskodni, hogy a befogadottak a saját ruhájukat viseljék, annál is inkább, mivel a csavargók ruházata többnyire hiányos, rendezetlen, ezért nem is megfelelő viselet a dologház falai között. Ezért úgy gondolta, hogy a dologház lássa el az évszaknak megfelelő alsó- és felsőruházattal, valamint ágyneművel a lakóit, sőt az elbocsátottakat is az intézet ruházta volna fel illendően, nehogy a szedett-vedett öltözködés akadályozza őket a munkakeresésben. A tiszta, rendezett ruházatnak egyébként visszatartó erőt is tulajdonítottak, mert a korabeli felfogás szerint a megfelelő ruhát nélkülözők könnyebben válhattak ismét erkölcstelen életvitelűvé.

Nagyiványi humánusáról tanúskodik az terve, amely szerint a dologházban mindenkinek saját, kellően felszerelt ágya lett volna, és szigorúan tiltotta azt, hogy egy fekhelyen két csavargót helyezzenek el. Az ágygal és a ruházati cikkekkel kapcsolatban Nagyiványi úgy gondolkodott, hogy előállításuk az intézmény keretei között is történhet, hiszen a befogadottak többnyire olyan egyszerű munkákhoz értettek, mint például a szövés vagy a fonás, esetleg az asztalosmunka – tehát munkaerejük az intézet számára közvetlenül is hasznosítható lett volna.

A dologházban az étkezés egyszerű, de tápláló és egészséges fogásokból állt. Egy héten egyszer, azaz vásár- és ünnepnap készítették húsételt, és napi háromszori étkezés járt volna mindenkinek. Ahogy a szeszes italt és a dohányt, úgy a kávé is tiltotta volna Nagyiványi, mint a munkaerő számára felesleges élvezeti cikket, ugyanakkor javasolta, hogy a nehéz fizikai munkát végzők és a szabadban dolgozók nagyobb adag ételment kapjanak. „Kivételes étkezést” csak betegek esetén, valamint a „héber vallásúak” esetében ismert, de javasolta, hogy a rabkeresmény egy bizonyos hányadát minden fogvatartott ételmszerre költhesse úgy, hogy vasárnaponként és ünnepnapokon olyan dolgokkal (pl. fehér kenyér, tej, húskészítmények, sajt, gyümölcs) egészítsék ki az étkezésüket, amelyek nem szerepeltek az intézeti kosztban.

Nem utolsósorban a dologházban az egészséges elhelyezésre is odafigyeltek volna: a helyiségeket rendszeresen söpörték, meszelték és szellőztették, télen ha- vi egy alkalommal, nyáron szükség szerint, de akár a szabadban is lehetett fű- rődni. A férfi fogvatartottakat hetente borotválták és nyírták, és mindenki napi egy órát tartózkodhatott szabad levegőn.

Az így meghatározott házirendet Nagyiványi szerint katonai szigorral kel- lett betartatni, és törekedni kellett a folyamatos munkáltatásra és ellenőrzésre.

A fogvatartottakat nyáron öt órakor, télen hat órakor ébresztették, és a napi munka nyári időszakban reggel hattól este nyolcig tartott volna – délben két óra ebédszünettel –, télen pedig héttől hatig dolgoztak volna, de ekkor délben csak egyórás lett volna a pihenőidő. Este kilenckor – télen nyolckor – minden lakó kö- telezően nyugovóra tért volna.

A munkáltatást úgy kellett megtervezni, hogy a fiatal csavargóknak, ha nem is szakmát, de hasznos ipari munkát tanítottak, és a többi fogvatartott esetében is arra törekedtek, hogy az illető erejéhez és tudásához mérhető feladatokat kap- jon, hogy sikerélményben lehessen része.

Az ipari munka mellett, amellyel részben az intézet szükségleteit fedezték, részben az előállított termékek eladásából bevétele származott volna a dolog- háznak a mezőgazdasági tevékenység is fontos volt. Nagyiványi célszerűnek tartotta, ha minden dologház mellett egy saját földterületet alakítanak ki, de szükség esetén azt sem ellenezte, ha az intézeti munkaerőt más gazdák vagy vál- lalatok rendelkezésére bocsátották – természetesen szigorú felügyelet mellett.

A legjobb magaviseletű és a legjobb munkát végző rabok számára lehetővé tette volna, hogy keresményük egy részét jutalomként használhassák fel. Természetesen a fegyelmezési eszközökről sem lehetett elfeledkezni: végső esetben a testi fenytést is megengedhetőnek tartotta Nagyiványi, de a szigorított fogházbüntetés és a testi büntetés alkalmazásáról kizárólag az intézet főtisztviselőinek tanácsa dönthetett, többségi véleményt alkotva. A korszakban egyedülálló módon az említett, legszigo- rúbb büntetések alkalmazása előtt az orvosszakértő véleményét is kikérték volna. Ezt az esetet kivéve a fegyelmi jogkör az igazgatót illette volna meg.

Nagyiványi Fekete Gyula javaslata azonban megelőzte a korát, így csak az 1910-es évektől gyakorolt hatást a büntetőpolitikára.

Nagyiványi tervezete azonban nem volt előzmény nélküli, hiszen Pesten már az 1800-as évek közepéről vannak adataink a kényszerítő dologház műkö- déséről. Ráadásul 1845-ből fennmaradt a Pesti Kényszerítő Dologház alapszabá- lya, amelyből megállapíthatjuk, hogy a korszak többi európai intézményéhez ké- pest a hazai dologházak belső szabályzata nem volt korszerűtlen. A kényszerítő dologházba olyan személyeket utaltak, akik „magukat csekélyebb rendőrségi át- hágások miatt vétkesekké tették.”³

Az itt elszállásolt személyeket csak végszükség esetén lehetett bántalmazni, az alapszabály nagy hangsúlyt helyezett az erkölcsi megjavítás folyamatára, amely- ben elsősorban a gondnoknak és a lelkésznek kellett közreműködnie. Az elvégzett

³ Alapszabályok, melyek szerint a Pesti kényszerítő Dologház intézet igazgattatik, és ügyei kezeltetnek. In: „A tettetésnek...” 169-184.

munkáknál törekedtek a célszerű, produktív feladatok végeztetésére, és igyekeztek olyan ismereteket adni a lakóknak, amelyek segítségével a későbbiekben a megélhetésüket is biztosítani tudták. Az így előállított termékekből származó bevételből fedezte az intézet a működési költségeket, de szükség esetén a városi költségvetésből is igényelhettek hiánypótlást. Érdekesség, hogy a napi munkabeosztás Nagyványi javaslatának megfelelő volt, de az alapszabály hangsúlyozta, hogy nemcsak a csavargókat, hanem a koldusokat is gondozásába kívánja venni az intézet, mivel a koldulás „rendőri áthágásnak” minősül, ezért szankcionálandó.

Ugyanakkor részletesen rendelkezett az alapszabály arról, hogy kiket nem lehetett befogadni a dologházba. Terhes és csecsemőt nevelő nőt semmiképpen nem lehetett felvenni, de örültet, beteget és nagyon rossz fizikai állapotban levő személyt sem, hiszen ők munkaképtelennek minősültek. De nemcsak a törvényszegők, hanem a rossz magaviseletű gyermekek is „beadhatóak” voltak a dologházba, ha a szülei így döntöttek, és havonta bizonyos összeget a tartás fejében befizettek az intézeti pénztárba.

A befogadáskor orvosi vizsgálatnak vetették alá a fegyencet,⁴ ruháját és nála levő értékeit elvették – jegyzőkönyv felvétele mellett a raktárban helyezték el –, és akármilyen vallás híve volt, egyidejűleg értesítették az illetékes lelkészt a rab érkezéséről. Intézeti ruházattal látták el, amely az időjárásnak megfelelően változott, és kijelölték az ágyát, valamint fésűvel és evőeszközökkel is felszerelték. Lehetőség szerint nem és előélet szerint elkülönítve helyezték el a lakókat, akiket a későbbiekben magaviseletük és munkájuk eredményeként három osztályba soroltak.

A három osztály eltérő nehézségű munkát végzett, élelmezésük sem volt azonos, viszont jutalmazásként vagy büntetésként lehetőség volt az osztály megváltoztatására. Mindegyik osztályban lehetőség volt az előírt munkán felül pluszteljesítmény végzésére, mivel ezt a lehetőséget az intézmény vezetése javító hatásúnak tartotta, és a fegyencek munkájukkal arányos „föülkeresetre” tarthattak igényt, amelyet nyilván is tartottak.

Hogy a fegyencek munkabíráásával ne legyen probléma, a két legjobb osztályba soroltak a hét két napján, a többiek heti egy alkalommal kaptak húsfélét ebédre, de alkoholt senki nem fogyaszthatott.

Fegyelmező eszközként csak a legvégső esetben szerepelt a vesszőzés vagy a bilincselés, de ezek végrehajtásakor tekintettel kellett lenni a fegyenc fizikumára.

Az intézetnek saját orvosa volt, aki alapesetben minden második nap látogatta meg a dologházat, de ha szükség volt a szakértelmére, azonnal megjelent az intézetben. Ha úgy ítélte meg, rendelkezhetett a fogoly kórházba szállításáról, de a dologházban is volt egy betegápolásra elkülönített helyiség, ahol az orvos elláthatta a betegét. A betegség és a lábadozás egyúttal munkavégzés alóli felmentéssel járt, azaz kizárólag az orvosi véleménynek megfelelően lehetett a gyógyulófélben levő fegyenceket munkára fogni.

⁴ A Dologház szabályzata a beutaltak megnevezésére a „fegyenc” szót használja – fegyencnek a későbbiekben, a XIX. század végén a fegyház-büntetésre ítélt fogvatartottakat neveztek.

Elbocsátani csak az első osztályba lépett fegyencet lehetett, erről a vezetőség havonta egy alkalommal döntött.

Pekáry Ferenc és Finkey Ferenc indítványa

A kihágási törvénycikk (Kbtk.) viszont adós maradt a koldusokra és csavargókra vonatkozó részletes szabályozással. Érdekes módon Pekáry Ferenc rendőrfőkapitány-helyettes volt az, aki Finkey Ferencsel együtt behatóbban foglalkozott az említett réteg szociális megoszlásával. Pekáry adatai szerint a csavargás miatt elítélt férfiak 37%-át, a nők 31%-át olyan személyek alkották, akik egészségügyi vagy mentális állapotuk miatt képtelenek voltak magukról gondoskodni, megfelelő szociálpolitikai elképzelések hiányában viszont a rendőrség sem tudta őket érdemben kezelni. Helyzetük abszurditását csak fokozta, hogy sokszor saját kérelmükre, a minimális gondoskodás érdekében kerültek a rendőri fogházakba. Rajtuk kívül olyanok elhelyezése is rendészeti feladatot jelentett volna, akik valójában nem követtek el bűncselekményt, csupán nem tudták igazolni munkaviszonyukat és lakóhelyüket – tipikusan ide tartoztak még a zugirászok, a szerencsésjátékosok és más kétes foglalkozásúak. De csavargónak minősültek a visszaeső bűnelkövetők – abban az esetben is, ha nem álltak büntetőeljárás hatálya alatt –, mivel róluk feltételezték, hogy bűncselekményből tartják fenn magukat.

Pekáry ezért úgy gondolta, hogy az önhibájukon kívül gondoskodásra szoruló csoportját mindenképpen ki kell vezetni a rendészeti tevékenység köréből, mivel őket nem lehet büntetőjogilag felelősségre vonni. A jó fizikai állapotúak és a kétes egzisztenciák számára olyan, munkakötelezettséggel együttjáró dologházi elhelyezést javasolt, ahol, ha valódi gazdasági értékkel bíró munkát nem is, de valamilyen rendszeres produktív tevékenységet elláthatnak a befogadottak. A javíthatatlan, visszaeső elkövetők számára pedig a szigorított dologházat tartotta célravezetőnek.⁵

Pekáry írásában⁶ azt is kifejtette, hogy jelentős pénzbeli áldozatra van szükség a modern „letartóztató és internáló intézetek” építéséhez, de a csavargás erkölcsi és büntetőjogi tisztításához képest gyorsan megtérülő költségről volna szó.

Pekáry tehát mindenképpen jogalkotási reformot sürgetett, amely folyamán célszerűnek tartotta, ha elsősorban Finkey tervezetére támaszkodnak a majdani szakemberek. Ezt a tervezetet azonban csak évtizedek távlatában tartotta megvalósíthatónak, ezért a hazai viszonyok ismeretében – a gyors problémamegoldás érdekében – novellák szerkesztését javasolta. Helyesnek látta, ha a csavargás tényállása a büntetőkódexben foglal helyet, hiszen nyugat-európai példák is ezt támasztották alá, és a magyar jogalkotók hibájának rótták fel azt, hogy nálunk a kihágások között szerepel ez a magatartás. Elismerte ugyanakkor, hogy az aktuális helyzetben nem lehet korrekt definíciót alkotni a csavargásról addig, amíg a szükséges szociális intézmények megszervezése hiányzik, ugyanakkor feltétle-

⁵ Pekáry Ferenc: A csavargásról. In: Büntetőjogi dolgozatok Wlassics Gyula születése hatvanadik évfordulójának ünnepére. Budapest, 1912. 250.

⁶ Pekáry i. m. 247.

nül javasolta a büntetési tétel felemelését és a munkaképes csavargókra vonatkozó munkakényszer bevezetését. Ezzel a Kbt. 18. §-ának kényszermunkát tiltó rendelkezésének hibájára is rá kívánt mutatni, és a jogszabály célszerűtlenségét a főváros példáján illusztrálta: Pesten 1880-ig, a büntetőtörvénykönyv hatályba lépéséig létezett jól működő dologház, azonban amikor az új jogszabály megtiltotta a csavargók munkára kényszerítését, kénytelenek voltak azt kórházzá alakítani, ami büntetőpolitikai szempontból lényeges visszaesésnek minősült Pekáry szemében. További jogalkotási abszurdumnak nevezte azt, hogy miközben a Kbt. idézett rendelkezései megtiltották a csavargók munkáltatását, a hatályos toloncszabályzat a csavargáson ért egyének eltoloncolása esetén előírta azok „otthon munkára szorítását.” Úgy vélte továbbá, hogy ha az általa javasolt „normál” és szigorított dologházakat bevezetnék, nem lenne szükség a voltaképpen kevés eredménnyel járó, de annál költségesebb toloncozási eljárásra, tehát az állam sem veszítené az intézkedéssel.

Ezért rövid távú intézkedésként kidolgozott tervezetében javasolta a dologházak mielőbbi felállítását – akár a meglévő letartóztató intézeteken belül, elkülönített részleg kialakításával –, hosszú távon pedig a kormány figyelmébe ajánlotta a munkára nevelő intézetek és a biztonsági rendszabályok bevezetését, a mindenkori költségvetési helyzetet figyelembe véve.

Pekáryhoz hasonlóan Finkey Ferenc is felismerte a probléma megoldatlanságát, és 1905-ben megpróbált komplex megoldást kidolgozni a fedél és megélhetés nélkül élők helyzetére. Álláspontja szerint a kérdést azért sem lehet érintetlenül hagyni, mivel „egy modern államnak, mely a szociális hajlamokkal szemben nem akarja strucc módjára fejét a homokba dugni, a koldulás, az alalmazsnagyüjtés végleges megszüntetését kell célul kitűznie, ez pedig csak megfelelő számú menedékház (koldustelep, szegény-kórház, iszákosok gyógyító intézetei, gyógytartóztató-intézetek: tehát olyan létesítmények, ahol a balsorsuk miatt koldulókat és csavargókat lehet elhelyezni) felállításával érhető el. E menedékházak, éppen úgy, mint a kórházak, tisztán jótékonyági, emberbaráti intézetek, ahol a beutaltak – miután munkára képtelenek – rendszeres munkakényszer alatt nem állnak, csupán a házirend s esetleg az intézet körüli munkára kötelezvéen, hanem tisztességes ételmezt, tiszta hajlékot, s amennyiben szükséges, orvosi segílyt kapnak.”⁷ A közigazgatási határozattal ide beutaltak határozatlan időre nyerhetek elhelyezést, tehát elvileg az állam megnyugtatóan gondoskodott volna az alapvető szükségleteikről.

A munkanélküli, magukat kóborlásra, vagy éppen kivándorlásra adó szegények számára munkaközvetítő intézeteket, vagyis tulajdonképpen önkéntes dologházakat állított volna fel, ahol az intézetigazgató döntött volna a jelentkezők felvételéről. Ez a támogató céllal működő intézet maximum egy hónapra nyújthatott volna otthont a rászorulóknak, akiket ez idő alatt foglalkoztatni kellett, és az intézet feladata volt az is, hogy az egy hónap elteltével rendszeres jövedelmet biztosító munkát keressen az ott lakóknak.

⁷ Finkey Ferenc: A csavargás és koldulás szabályozása kriminálpolitikai szempontból. Budapest, 1905. 12.

Nem önként, hanem a gyámhatóság utasítására nyertek volna hasonló elhelyezést a munkásiskolákban azok a 18 évesnél fiatalabb gyermekek, akik árván maradtak, vagy szüleik bűnöző életvitele miatt nem számíthattak családi gondoskodásra. Ez az intézetforma is a szakmához vagy munkához juttatást tűzte ki célul, de a befogadottak életkorából adódóan 2-3 évig is szállásul szolgálhatott a serdülőkorúaknak.

Mint Pekáry, Finkey is csak azokat a koldusokat és csavargókat utalta volna dologházba, akiket nem lehetett az előző csoportok egyikébe sem sorolni. Így fontosnak tartotta a dologház preventív szerepét, amely szerep azonban a represszív tevékenységtől sem volt mentes, hiszen ide valóban csak a jogsértő magatartást tanúsítók kerültek. Nézete szerint az ideális dologház ezért „egyrészt gyűjtőhelye a közveszélyes elemeknek, s így a visszaesés meggátlására szolgáló biztosítási intézet, másrészt a legszigorúbb munkaiskola, a dologkerülő, munkabíró egyének kényszeriskolája.”⁸ Hogy a megtorló funkció mégse lehessen korlátlan, Finkey a büntetőbíróságok hatáskörébe sorolta volna a határozatlan tartamú dologházi elhelyezésről való döntéshozatalt.

Finkey a koldulásról és a csavargásról úgy gondolkozott, hogy azok önmagukban nem feltétlenül jogellenes cselekmények. „A helyváltogatás, az ideoda utazgatás, az alamizsnakérés elvileg bárkinek szabadságában áll, azonban miután ez a két, – az életben rendszerint összeeső, együttjáró cselekvés (a házról házra koldulás), sőt kivált az előbbi magában is (a jogszerű cél nélküli helyváltogatás, az u. n. csavargás) az egyesek nyugalmát, vagyoni és személyi biztonságát igen sokszor közvetlenül veszélyezteti, az állam a közbiztonság érdekében kénytelen az említett két cselekvés szabályozásáról is gondoskodni. E szabályozás annál indokoltabb, mert a büntettek legnagyobb részének melegágya a csavargás és a koldulás s a nagy büntetettek, az üzletszerű bűnösök rendszerint ezen kezdik pályájukat.”⁹

Finkey szerint a munkakerülő életmód a vagyontalansággal párosulva egyeseket a csavargás és a koldulás útjára sodor, de a nélkülözések sorozata kedvez az alkoholizmusnak, az erőszakos és az indulatból elkövetett bűncselekményeknek is. Éppen ezért a jól működő állam a koldulás és a csavargás megelőzésére kell, hogy törekedjen, mivel ezáltal a büntettek száma is csökkenthető.

Finkey azonban azt is belátta, hogy a jogalkotó nehéz helyzetben van, hiszen nem egyértelmű, hogy a rendes büntetési eszközöknek, vagyis az állami megtorló mechanizmusoknak valóban van visszatartó ereje, vagy inkább speciális jogi és nem jogi eszközökkel kezelhető a probléma. Úgy látta, hogy a hatályos jogszabályok szerint e magatartásokra kiszabható rövid tartamú (1-8 napi) elzárásbüntetés sem külföldön, sem hazánkban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ugyanakkor azt is végiggondolandónak tartotta, hogy például a koldusok és a csavargók tömege valóban olyan homogén-e, mint amilyennek a laikusok vélik, vagy pedig ha létre is hoznak számukra speciális intézményeket, nem volna-e hasznosabb differenciálni az ide utaltakat is. Természetesen azt is a jövő

⁸ Finkey i. m. 15.

⁹ Finkey i. m. 8-9.

jogalkotói figyelmébe ajánlotta, hogy a csavargók és koldusok között vannak olyanok is, akik valóban elesettséjük miatt nem képesek magukról gondoskodni, tehát az állami felelősségvállalás és gyámolítás rendszerét is ki kellene dolgozni.

Mindezek után Finkey úgy vélte, hogy a kriminálpolitika egyetlen valódi megoldással szolgál: speciális intézeteket kell létesíteni az említett magatartások megelőzésére, illetve leküzdésére.

A már ismertett intézményrendszer kidolgozásán túl azonban az is Finkey érdeme, hogy gyakorlatias áttekintést készített a koldusok és csavargók rétegeről.

Szerinte a dologházak kizárólag az üzletszerű, „megátalkodott” kéregetők számára jelentenek alternatívát, azaz azoknak, akik eddig a fogházak, börtönök népességének egy részét is alkották. Többségük visszaeső, nemritkán tíz-húszszoros elkövető, azonban mivel a bíróság előtt rendszerint megbánást tanúsítanak, általában pár havi, maximum 1-3 évi büntetéssel „megússzák” a törvényszegést. Finkey értelmezésében a nekik kijelölt kényszermunkaház csak névleg különbözött volna a fogháztól, azonban mivel ebben az általános munkakényszerűt minden fogvatartott esetében egyforma szigorral kívánta érvényesíteni, mert álláspontja szerint a megátalkodott csavargó számára a munka nagyobb büntetést jelent, mint az „egyszerű” elzárás. A dologházba azonban a már említett módon, tehát nem büntetésként, hanem megelőzésként kerülhettek azok, akikről feltételezhető volt a közbiztonság veszélyeztetése, és mivel relatív határozatlan (minimum 1-2 év, maximum 6-8 év) időre fogadták be a delikvensket, a szabadulni kívánók rákényszerültek a tisztességes, munkás életmód mielőbbi elsajátítására.

A már említett menedékházakba a munkaképtelen és beteg csavargók, azaz a „szerencsétlen alkalmi csavargók” kerültek volna. Finkey álláspontja szerint erre az intézet-típusra azért volt szükség, mert „ha a társadalomnak joga van a letartóztatásra, esetleg kényszerítő rendszabályokra a koldusok és csavargók ellenében, ezt a jogot csak az alatt a feltétel alatt szerzi meg, ha teljesíti a szerencsétlen szenvedő betegek, az alkalmi koldusok és csavargók iránti segélyezési kötelességét... tehát a szigorúbb, esetleg repressiv eszközök csak akkor jogosak, ha azokat hatályos közjótékonyossági és gondozási tevékenység előzi meg.” Úgy gondolta tehát, hogy az önkéntes, de egyéni alamizsnálkodás és a jótékony egyletek alapítása nem jelent valódi megoldást a koldusoknak, ezért állami segítség-re van szükség. Az állami szerepvállalás azért is nélkülözhetetlen, mert a koldulás nem kizárólag a szájalomkeltésre alkalmas tevékenység: a házról-házra kéregetés zaklatással is jár, az adakozási kedv sem állandó, és közegészségügyi problémákat is felvet a kéregetés. A rászoruló koldusok számára tehát menedékházakat, szegénykórházakat, alkoholbetegek intézményét és végül az elmebetegek megfigyelését is ellátó gyógy-letartóztató helyeket kell felállítani, ahol szintén határozatlan ideig tartózkodnak a beutaltak, de eltávozásuk értelemszerűen nem a megjavulásuk függvénye, hanem attól függ, hogy meggyógyultak-e oly mértékben, hogy kenyerüket meg tudják keresni, vagy jelentkezik-e értük valaki, aki a további gondozásukat elvállalja.

A munkát hiába kereső egyének ellátása is állami feladat Finkey szerint, és mint ilyen, semmiképpen nem lehet tőle – például a szocializmus károságára való hivatkozással – elzárkózni. A munkaközvetítő intézetbe minimálisan egy

hónapra lehetett jelentkezni, és vagy az intézeten belül, vagy azzal kapcsolatban álló vállalatoknál próbálták meg munkához juttatni a rászorulókat, elbocsátásukra pedig szintén kérelemre, vagy – szankcióként – az intézeti házirend súlyos megszegése esetén volt lehetőség.

Finkey úgy vélte, hogy a Kbt. vonatkozó, 62-69. § szakaszai nem felelnek meg a vázolt állami, vagy kriminálpolitikai feladatoknak, de a gyakorlati jogalkalmazás követelményeinek sem, ezért önálló jogszabály megalkotását sürgette. Különösen a „kóbor- vagy sátoros cigányok” érdekében javasolta a csavargás mielőbbi jogi rendezését, mivel úgy látta, hogy velük végképp nem foglalkozott eddig egy kormányzat sem, sem közigazgatási, sem iskoláztatási, sem közegészségügyi vagy egyéb szempontból sem, csupán néha-néha, sorozás alkalmával figyelték oda rájuk a hatóságok. Hasonlóképpen elégtelennek ítélte a községi törvény szegényügyi szakaszait, mivel a jogszabály ugyan viszonylag részletesen szabályozta a teendőket, de források nélkül ez csak papíron levő terv maradt, ráadásul egyes vidékeken a kéregetési engedélyek eladása is megszokottá vált. Szintén jogalkotásra buzdított a csavargó gyermekekkel kapcsolatban, mert, ahogy az a vonatkozó jogszabályokból látható, a korszakban az állami gondoskodás, amely az 1901. évi VIII. és XXI. törvénycikkben öltött testet, csak a 7-15 év közötti „talált és hatóságilag elhagyottnak nyilvánított” gyermekekről rendelkezett – Finkey szerint viszont indokolt lett volna minden züllésnek kitett 18 éven aluli csavargó vagy kolduló gyermek állami nevelőiskolában történő elhelyezése. Javaslati azonban csak részben valósulhattak meg.

A dolgház jelentősége és bírálata

Finkey és Pekáry javaslati nyomán a jogalkotás számára is világossá vált, hogy a szegénységre nem tekinthetünk kizárólag a büntetőpolitika által kezelendő jelenségként, ezért a XX. század elején kidolgozott jogszabályok sem feltétlenül a szegénység pönalizálása érdekében vezették be a dolgház intézményét.

Ennek fényében a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. tc. elsősorban a keresőképes csavargók elleni fellépésként értelmezhető. A törvénycikk erénye, hogy indokolásában pontos meghatározás olvasható a csavargók azon rétegéről, akikkel szemben állami beavatkozást tartottak szükségesnek. „Oly emberekkel áll szemben a kérdésnél a törvényhozás, akiknek zöme munkátlanul jár be városokat, országokat; sem otthona, sem hozzátartozója, sem szűkebb társadalmi köre nincs” – tehát a koldusról alkotott klasszikus elképzelésnek nem feleltek meg a szabályozás alanyai, mivel a jogalkotó az előzőekben ismertetett elméleti háttér miatt már nem mosta össze a koldus és a csavargó személyét, magatartását.

A munkakerülő csavargó – a törvénycikk indokolása szerint – „rendes keresetforrást nem ismer, csak az éhségtől hajtva szánja rá magát olykor-olykor valami csekélyebb munkára. Ha azonban teheti, más módon biztosítja a megélhetését, koldul, kisebb-nagyobb lopásokat követ el, mások gyöngeségeit szédelésre használja ki, s ha az alkalom úgy kívánja, gyujtogat, rabol és gyilkol is. A csavargó a társadalom tudatos ellensége, csak tehetetlen parazitája. Nem vezeti nye-

részkedési vágy, de elzárva a rendes megélhetés forrásaitól vagy irtózva a komolyabb erőfeszítéstől, minden belső harc, minden küzdelem nélkül támad a mások java ellen, ha arra mód nyílik. Ennek az állapotnak különböző forrásai lehetnek, de veszélyessé minden esetben e jellembeli fogyatékoságok teszik, amelyek a munkakerülőt – igaz ugyan, mint tehetetlen bábót, de tényleg mégis, mint veszedelmes büntettest – hozzák a jogrenddel összeütközésbe.”¹⁰

Ahogy az a törvényből kiderül, a jogszabály a „keresetre utalt munkaképes egyének” közrendsértő magatartását szankcionálta, azaz azt, ha az illető munkakerülésből csavargott, vagy egyéb munkakerülő életmódot folytatott. Minősített esetként értékelték, ha ugyanez a személy visszaesőként követte el a büntetést, ha ezzel az életmóddal magát vagy családját erkölcsi romlásba sodorta, és azt is, ha bizonyos tényekből nyilvánvalóvá vált, hogy bűncselekmények rendszeres elkövetéséből tartja fenn magát. Szintén minősített esetnek számított, ha a tettes nyilvános helyen végzett szerencsejátékából próbált megélni, vagy ha mások pszichés gyengeségeit üzletszerűen kihasználta. A prostituáltak kitarottjait is minősített esetért büntették, attól függetlenül, hogy a hölgy legálisan, vagy titkos kéjnőként dolgozott.

Ezekben az esetekben a bíróság szabad mérlegelés alapján ítéltethette a tettet fogház-vagy pénzbüntetés helyett dologházra, ha azt a „munkára nevelése és rendes életmódhoz szoktatása végett” indokoltnak tartotta. Ha viszont a bíróság azt állapította meg, hogy a delikvens a munkakerülő életmódjával összefüggésben követett el valamely élet, testi épség, szemérem, vagy vagyon elleni büntetést, vagy vétséget, a bíróság rendszerint úgy döntött, hogy a kiszabott szabadságvesztés-büntetés (ami legalább háromhavi fogház, de akár fegyház is lehetett) letöltése után utalják az illetőt a dologházba. Fogházra ítélt elkövető esetében arra is volt lehetőség, hogy a bíróság döntése alapján a dologházban töltsék le a teljes büntetést. A dologházi büntetést határozatlan időre lehetett kiszabni, ugyanis a törvénycikk úgy rendelkezett, hogy minimum egy, maximum öt évre utalhatták be az elkövetőket. Azaz a dologház lényegében alternatív büntetésként funkcionált, a megjavulásra pedig a feltételes szabadságra helyezés lehetőségével ösztönözték a befogadottakat. A „feltételes szabadság” azoknak járt, akik egy évet már eltöltöttek a dologházban, és akiknek a fejlődését a felügyelőbizottság úgy ítélte meg, hogy jó magaviseletük alapján várhatóan a szabadítás után is erkölcsös életmódot folytatnak. Azokat is egy évig tartó feltételes szabadságra bocsátották, akik letöltötték a dologházi tartózkodás maximális határát, azaz az öt évet – de ha az illető a szabadság alatt újabb büntetést követett el, vagy magatartása miatt indokolt volt, újra, az eredeti feltételek szerinti dologház-büntetést lehetett rá kiróni.

Dologházakat azonban az 1913-as tc.-nek megfelelően csak 1916 és 1918 között létesítettek, ezért a törvénycikk nem érthette el a kívánt célt: az intézmény sem az elkövetők átnevelésére, sem a büntetés-végrehajtási rendszer reformjára nem volt alkalmas. A létrehozott dologházakban nem munkára nevelés folyt,

¹⁰ 1913. évi törvénycikkek. Budapest, 1914. 335.

hanem a munkakényszer elve érvényesült, és az elítéltek által napi tíz órában végzett mezőgazdasági vagy kézműipari munka nem tette őket alkalmassá arra, hogy szabadulásuk után állást találjanak. Ezért azon sem lehet csodálkozni, hogy az ítélkezési gyakorlatban nem terjedt el a dologház-büntetés kiszabása.

Nemcsak a bírák, de a társadalomtudósok egy része sem szimpatizált a törvénnyel, mivel például semmilyen rendelkezést nem tartalmazott arra vonatkozóan, hogy a hatóságoknak bizonyítani kellene a vádlott létfenntartásának bűnös voltát – tehát azt, hogy nem a kényszer, a rászorultság miatt vált törvényszegővé az illető. Azt is bírálták, hogy a jogszabály rendezetlenül hagyta azok helyzetét, akik munkájuk idény-jellege miatt csak az év bizonyos részében tudtak munkát vállalni, valamint azokat is, akik a munkaerő-piaci igények változása miatt váltak állástalanná. Ahogy azt Vágó János 1913-ban megfogalmazta: „a tervezetnek nem lett volna szabad kitérnie annak igazsága elől, hogy legalábbis egyenlő fontosságú feladat megélhetést nyújtó munkaalkalmak megteremtése a dolgozni akaró munkanélküliek számára, mint a dolgozni nem akarók megrendszabályozása.”¹¹ Az első világháború utáni időszakra tehát világossá vált, hogy a büntetőpolitika csak végső esetben alkalmas a szegénykérdésből fakadó társadalmi problémák kezelésére.

Terjedelmes tanulmányban fogalmazta meg a törvénnyel kapcsolatos kritikáját Papp Géza is.¹² Papp kifogásolta, hogy a jogszabályban alkalmazott „csavargó” definíció nem megfelelő, ugyanis a munkanélküliekkel kapcsolatban túlságosan tág mérlegelési jogkört biztosít a hatóságoknak. A törvényt úgy értelmezte, hogy a kormány meg kívánja szüntetni az álláskeresők számára valamelyest kitörési lehetőséget nyújtó közmunkák intézményét, és szankcionálni, eltolcoltatni szeretnék a munkanélküliek tömegét. Hiányolta tehát, hogy a törvényalkotásra a megfelelő szociálpolitikai háttérintézkedések megtétele nélkül került sor – és a külföldi mintákra való hivatkozást sem tartotta feltétlenül szerencsésnek a magyar viszonyok ismeretében. Hiányolta továbbá azt is, hogy a törvény a munkakerülő és a munkakerülő életmód fogalmát sem rögzítette, ami álláspontja szerint azért veszélyes, mert a bírák sem tudják pontosan megállapítani, hol húzódik a határ a vétlen és a vétkes dologtalanság között. Mivel hatóságilag szervezett munkaközvetítés még nem létezett, a gazdasági és munkáltatási viszonyok pedig rendezetlenek voltak, a vádhatóság képviselőjétől sem lehetett jogilag megalapozott bizonyítást várni a munkakerülés megvalósításának. Szintén kifogásolta Papp, hogy sem a törvény, sem egyéb jogszabály nem rendelkezett azokról, akiknek van ugyan szakmájuk, de arra az aktuális gazdasági helyzetben nincs igény, tehát nem tartotta egyértelműnek a jogalkotó álláspontját azokkal kapcsolatban, akik például emiatt nem kívánnak képzettséget nem igénylő munkát végezni, vagy új foglalkozás után nézni. Kétségeit fejezte ki a jogszabály helyességével kapcsolatban a sztrájkoló munkások ügyében, tehát a „munkakerülésből csavargás” fordulatban rejlő visszasságra is igyekezett rámutatni.

¹¹ Vágó János: Törvényjavaslat a közveszélyes munkakerülőkről. *Jogállam. Jog-és Államtudományi Szemle*, 1913. 489-490.

¹² Papp Géza: Törvény (1913. évi XXI. törvénycikk) a közveszélyes munkakerülőkről. In: „A tettetésnek...” 209-219.

Papp ezért javasolta a hivatalos munkaközvetítói hálózat felállítását és a törvény egyes definícióinak átgondolását, valamint lehetőség szerint a szociális biztosítási rendszer megvalósítását. Utóbbit különösen a rokkant, és már munkaképtelen, vagy rossz egészségi állapotban levő munkások számára tartotta nélkülözhetetlennek, és csak a hivatásos gonosztevőnek minősülő csavargókkal szemben vélte megengedhetőnek az 1913-as jogszabály rendelkezéseit. A dologház valódi nevelő hatását is kétségbe vonta a nagy tömegben végzett munka hatékonysága miatt, valamint amiatt, hogy érdemi differenciálás nélkül utalják be a csavargáson rajtakapott személyeket.

Végezetül Papp a legfrissebb francia szegényügyi szabályokat ajánlotta a jogalkotók figyelmébe. Franciaországban ugyanis – Papp közlése szerint – 1895. július 8-án igazságszolgáltatási alapelvként mondták ki, hogy „a társadalom jogosult arra, hogy a koldusok és a csavargók ellen megelőző jellegű szociális rendszabályokat és pedig szükség esetén kényszerjellegűeket is vegyen foganatba. Ezzel a joggal szemben azonban viszont kötelessége, hogy ezekre vonatkozólag a szociális a szociális gondozást, a szegényügyi köz- és magánsegélyezést is racionális módszerrel kifejlessze.” Javasolta továbbá annak az elfogadás alatt álló francia törvénytervezetnek a tanulmányozását is, amely elrendeli, hogy minden megye „segélyező munkaházakat” állítson fel, amelyek egyrészt munkaközvetítő intézetként, másrészt munkahelyként szolgálhatnak a rászoruló segélyezették számára.

Az intézmény utóélete

Az elvesztett első világháborút követő gazdasági válság következtében az 1930-as évekre a hazai népesség mintegy 55-75%-a vált szegénnyé,¹³ és a szociális okok miatt elesetté váltak száma sem csökkent az első világháború előtti időszakhoz képest. A földreform sem jelentett igazi megoldást, de a hivatalos állami politika sem szívesen nézett szembe a megoldatlan szegénykérdéssel, így abban sem volt egyetértés, hogy állami, vagy egyházi, netán civil szakemberek segítségét vegyék-e igénybe. A szigorított dologházak 1928-as létrehozását lényegesen kisebb volumenű tudományos előkészítő munka előzte meg, mint az addigi intézményekét, de az 1928. évi X. tc., amely a megrögzött bűnelkövetők határozatlan tartamú elítélését tette lehetővé, jól tükrözte az első világháború utáni jogalkotók közrendvédelemmel kapcsolatos felfogását. Szigorított dologházba azokat utalhatta a bíróság, akik az élet, a szemérem, vagy a vagyon ellen „különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntettet követtek el, és akiknél törvény értelmében halálbüntetés kiszabásának nincs helye, ha megállapították róluk, hogy az utolsó és a közvetlenül megelőző büntettet öt éven belül követték el, és hogy a bűncselekményeket üzletszerűen követték el, vagy a bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutattak (megrögzött büntetettek).”¹⁴ A „megrögzöttséget” csak az elkövetéskor a 18. életévét, és az ítélethozatalkor a 21. életévét betöltött személlyel szemben lehetett megállapítani, ha egyénisége, életmódja, az elkövetés kö-

¹³ Gönczöl Katalin: Szegénység és bűnözés. Szociálpolitikai Értesítő, 1987. 1. 285.

¹⁴ Idézi: Gönczöl Katalin: Bűnös szegények. Budapest, KJK Könyvkiadó, 1991. 59.

rülményei erre utaltak. Ha ezek a feltételek fennálltak, és a bíróság „megrögzöttnek” minősítette az elkövetőt, legalább háromévi szigorított dologházra ítélték, és csak ezután kérelmezhetette a feltételes szabadlábra helyezését.

Ahogy a dologházi törvényt, úgy az 1928-as törvénycikket is sokan támadták, így különösen fontos volt a korszakban Hacker Ervin tevékenysége, aki többek között a fővárosi bűnözésről készített alapos elemzést.¹⁵

Hacker szerint az, hogy Budapesten viszonylag magas volt vagyon elleni bűncselekmények száma, a magas munkanélküliségi mutatókkal függött össze, mivel az a tény, hogy az összes hazai munkanélküli 55-62%-a a fővárosban élt, óhatatlanul befolyásolta a társadalmi folyamatokat. Úgy vélte, hogy annak ellenére sokan kívántak a fővárosban boldogulni, hogy ott jóval nehezebb volt megélni, mint az ország távolabbi vidékein, ez a jelenség pedig csak növelte a létbizonytalanság határán élők számát. Ez a kisközösségi életformáiból kiszakadt réteg, amely többnyire ágyrajáróként volt jelen Budapesten, fokozottan ki volt téve a bűnelkövetővé válásnak, ezért Hacker elsősorban szociálpolitikai intézkedéseket javasolt az érdekükben. Úgy vélte, hogy a megrögzött büntettek nevelését is elsősorban szociálpolitikai feladatként kell értelmezni, mivel egyetértett azokkal a századfordulón hangoztatott álláspontokkal, hogy a szociálpolitika és a büntetőpolitika csak összehangoltan tud tartós eredményeket elérni.

Némileg másként értékelte viszont a helyzetet Hacker kortársa, Rácz György¹⁶, aki szerint az állam számára már nemcsak az elkövető megjavítása, hanem a közérdek mindenek felett való védelme is fontos feladattá vált. Rácz ezért a megtorlást tartotta célravezetőnek a közérdek sérelme esetén, és lényegében hasonlóan véleményt tartalmazott meg Angyal Pál is. A második világháború utáni politikai változások viszont nem tették lehetővé, hogy elméletük a jogalkotási vagy jogalkalmazási gyakorlatban is érvényesülni tudjon.

¹⁵ Hacker Ervin: Budapest hatása a kriminalitásra. Budapest, 1931. 37-38.

¹⁶ Rácz György: Az individualisztikus büntetőjog alkonya. Budapest, 1933. 6-9.